

OPONENTSKÝ POSUDOK

na habilitačnú prácu

PhDr. Viery Kováčovej, PhD.: Z problematiky archaizmov v slovenských nárečiach (s osobitným zreteľom na sotácke nárečia severovýchodného Zemplína). Ružomberok: Verbum – vydavateľstvo KU 2015. 174 s.

Aktuálnosť problematiky. Monografická práca, ktorú habilitandka predložila za účelom habilitačného konania na udelenie titulu docentky v odbore slovenský jazyk a literatúra predstavuje podnetnú a aktuálnu prácu v oblasti slovenskej dialektológie a vývinových procesov v slovenskom jazyku s osobitým zreteľom na sotácke nárečia severovýchodného Zemplína. „Prít'azlivosť“ archaizmov, ako hovorí autorka, spočíva okrem iného v ich význame pre skúmanie dejín slovenského jazyka (s. 5), ale (dovolím si hneď na začiatku pripomenúť) i pre konfrontovanie slovenčiny s kontaktovými jazykmi a odhaľovanie špecifických atribútov slovenčiny v porovnaní s inými geneticky príbuznými jazykmi. Záujem PhDr. Viery Kováčovej, PhD. o sotácke nárečia je systematický a dlhodobý. Siahla do obdobia vysokoškolských štúdií v Prešove, doktorandských štúdií v Bratislave a nepretržitého pôsobenia na Filozofickej fakulte Katolíckej univerzity v Ružomberku. Vyústilo to i do viacerých štúdií a článkov z tejto oblasti publikovaných v domácich i zahraničných časopisoch a zborníkoch, do publikácie *Sotácke nárečia severovýchodného Zemplína z aspektu petrifikácie a nivelizácie* (Ružomberok: Katolícka univerzita v Ružomberku, Filozofická fakulta 2010. 173 s. ISBN 978-80-8084-549-0) a citovanej monografie. PhDr. V. Kováčová, PhD. prednáša na materskej fakulte súčasný slovenský jazyk (presnejšie fonetiku, fonológiu a morfológiu) i diachroniu slovenského jazyka (vývin slovenského jazyka a dialektológiu). Vo svojej vedeckovýskumnej činnosti sa primárne orientuje okrem výskumu teritoriálnych dialektov najnovšie i na oblasť frazeológie.

Ciele a miera ich naplnenia, vhodnosť použitých metód a zhodnotenie poznatkovej bázy. V prvej kapitole habilitačnej práce si habilitantka stanovila za cieľ vysvetliť používanie termínu archaizmus v slovenskej lingvistickej tradícii a to v lexikológii, v dialektológii a v ďalších kontextoch vývinu národného jazyka. O aktuálnosti potreby diferencovaného pohľadu na túto jazykovú entitu svedčí i takmer identický autorkin text súvisiaci s touto problematikou publikovaný v najnovšom čísle Jazykovedného časopisu (JČ, 2015, č. 1) a jej snaha zapojiť túto otázku do širšej vedeckej diskusie. V ďalších štyroch kapitolách už rieši parciálne otázky starobyklých javov v sotáckych nárečiach. V druhej kapitole sa zaoberá konsonantickou mäkkostnou koreláciou ako dominantou štruktúry sotáckych nárečí, v tretej kapitole bilabiálnym *u* (a to v širších súvislostiach zachovania tohto archaizmu v centrálnej i okrajovej časti slovenského jazykového územia (s. 58 – 89), v štvrtej kapitole vykladá vývin slovesnej prípony - *u* v 1. os.sg. a 1.os.pl. (s. 90 – 121) a v piatej kapitole interpretuje duálovú príponu ako

archaizmus s refunkcionalizáciou formy (s. 122 – 145). Predloženú habilitačnú prácu rámkuje Záver (s. 146 – 155), Použitá literatúra, Zoznam skratiek a resumé v angličtine.

Text monografie je prehľadne a logicky štruktúrovaný. Habilitantka splnila všetky očakávania, ktoré si vytýčila spracovať v súvislosti s archaizmami v sotáckych nárečiach a prispela k objasneniu najpodstatnejších charakteristík tohto nárečia v kontexte slovenskej dialektológie a národného jazyka a poukázala i na slovensko-rusínske prieniky, resp. západoslovanské a východoslovanské. V diskusii by sa však mohla zmieniť aj o ďalších starobyľých špecifikách sotáčtiny, ktoré sa v ostatných východoslovanských nárečiach vyskytujú ojedinele alebo sa vôbec nevyskytujú a tiež aj o otázke vývinu vnútrosotáckych enkláv, čo je pre taký relatívne malý areál sotáckeho nárečia zvlášť zaujímavou témou.

Tradičné a moderné metódy, ktoré habilitantka použila pri koncipovaní práce sú v plnej miere primerané zrealizovanému výskumu. Ukázala, že deskriptívny prístup kombinovaný s explanáciou a interpretáciou jazykového materiálu, ktorý mala k dispozícii v doterajších relevantných zdrojoch (napr. práce J. Dudášovej, R. Krajčoviča, Š. Lipták, I. Ripka, J. Štolc, J. Vaňka a i.), kritická analýza tohto materiálu, ako i staršieho materiálu Jána Šárgu vo wollmanovskom archíve, a jeho konfrontácia s vlastným terénnym výskumom je výsostne produktívny a nasledovania hodný. Kombinovaným prístupom k mapovaniu archaizmov sa V. Kováčová neetabluje iba ako špecialistka na sotácke nárečie, ale ukazuje cestu aj pre iných dialektológov novej generácie a verifikuje súčasný bratislavský koncept dialektologických výskumov ukotvený v teórii prirodzeného jazyka, ktorý reprezentuje kruh jazykovedcov v rámci všeobecnolingvistického diskurzu okolo J. Dolníka a vývinu jazyka okolo P. Žiga. Za rovnako schodnú cestu sa v jej prípade ukázali i všeobecnolingvistické a sémantickolexikologické impulzy pri prehodnocovaní vžitých termínov akým je archaizmus v jazyku a nárečí. Na vybraných hláskoslovných archaizmoch (konsonantická mäkkostná korelácia, bilabiálne *u* ako kontinuant z praslovančiny zdedeného bilabiálneho *w*) a morfológických archaizmoch (slovesné prípony *-u* a refunkcionalizácia duálových prípon v nominálnej paradigme) v sotáckych nárečiach v areáli severovýchodného Zemplína dokumentuje, ako sa „komparačne snúbi“ aspekt nerealizovanej i realizovanej zmeny: v prípade nerealizovanej zmeny- petrifikácia archaizmu ako súčasť konkrétnej nárečovej štruktúry a v prípade realizovanej zmeny ako reflex za archaický jav v inej nárečovej štruktúre. Verím, že jazykový obraz a viacaspektovosť archaizmu bude podrobnejšie prezentovaný aj počas habilitačného konania. V tejto chvíli by som upozornil iba na niektoré postrehy tohto pojmu, ktoré predkladá V. Kováčová: na jednej strane ide o prejav medzysystémovej polysémie (starobylosť – zastaranosť) pri diachrónnom a synchronnom prístupe a v rámci diachrónneho prístupu aj konceptuálna variantnosť (starobylosť, reziduálnosť – starobylosť, reliktnosť).

V diskusii očakávame vyjadrenie habilitantkinho názoru i na ďalšie špecifické vývinové jazykové javy v sotáckych nárečiach na osi archaické – inovačné (napríklad v hláskovom systéme vývin samohlásky *ä*, zachovanie rozdielu medzi *i* a *y*, otázka zatvorených samohlások a pod.). V akej miere sa na archaizáciu hláskových a gramatických javov v sotáckych nárečiach odrazila

realita vývinu praslovanských responzií západoslovanského i východoslovanského typu? Ako ovplyvňuje územná okrajovosť a kontaktnosť sotáckych nárečí so slovenskými a ukrajinskými nárečiami dynamiku ich vývinu?

Záver: Predložená habilitačná práca PhDr. Viery Kováčovej, PhD. *Z problematiky archaizmov v slovenských nárečiach (s osobitným zreteľom na sotácke nárečia severovýchodného Zemplína)* spĺňa požiadavky kladené na tento druh prác. Práca je napísaná jasným odborným jazykom, vhodne vyargumentovaná a predstavuje prínos v slovenskej dialektológii. Preto **habilitačnú prácu PhDr. Viery Kováčovej, PhD. odporúčam prijať na obhajobu a po jej úspešnej obhajobe navrhujem, aby jej bola udelená vedecko-pedagogická hodnosť docentka v odbore slovenský jazyk a literatúra.**

V Bratislave 20. 1. 2016

prof. PhDr. Miroslav Dudok, DrSc.